

galmaz meg: „Milyen beszédek? És mennyi idézőjel! / Te másképpen beszélj és másképpen figyelj. / Mint hívő elődeid te is olyan légy / tiszta tekintettel fel a magasba nézz: / ha megszökött is onnan a szöke isten / az ég kékjében semmi változás nincsen!”

NÉMETH Lehel

„LÍRAI NAPLÓ”

Böndör Pál: *A krupié kiosztja önmagát*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1986

Szokatlan költői vállalkozás eredményeként jöttek létre Böndör Pál legújabb, sorrendben hetedik verseskötetének versei: a lírai naplónak nevezett könyv szövegeit a költő folyamatosan, rövid időközökben, az „érlelés idejét” a minimumra csökkentve írta; egyetlen év (1985) leforgása alatt hetvenöt darabot. Inkább megírásának módszerében, mintsem tartalmában emlékeztet ez a könyv naplóra. A versekben reflektált valóság tartomány ugyanis alapvetően átminősül, mert Böndör létszemlélete, világérzékelése — még ha bevallottan, szinte tüntetőleg a „meggyalázott átlagélet” vonzásában írja is a költeményeit — eredendően, letagadhatatlanul költői. Mit sem változtat ezen Böndör pátoszellenessége, élőbeszédszerű előadásmódja, a mindenféle kimódoltságtól, stilizáltságtól, szövbűvészkedéstől való viszolygás: Böndör verset és nem lírai naplójegyzetet, ellenverset ír akkor is, ha erre életének egy „jelentéktelen” eseménye, egy napihír vagy egy mindennapi tárgy szolgál apropóként.

Már az előző kötetek — az eposzi teljességet parodizáló *Vigeposz* szerepversei és a prózai elemekben bővelkedő *Jégverés* darabjai — sejtették, hogy Böndör Pál költői pályájának fordulópontjához közeledik: a feszebb formákat fokozatosan kiszorítja az oldottabb, lazább versbeszéd. A narrativitás megjelenésének tehát kinyomozhatók az előzményei Böndör költészetében. Ennek csak látszólag mond ellent az autoreflexív költői attitűd, az önmagyarázat állandóan jelenlevő igénye, ti. Böndör sohasem zárkózott be magánvilágába, és ez akkor is igaz, ha esetenkénti „aforisztikusan zárt áttételessége”, enigmatikussága ennek épp az ellenkezőjét látszik bizonyítani. A tárgyiasságok, a tényvonatkozások, a versek referenciája mindenkor biztosította szövegeinek azt a nyitottságot, amely — irányuljon akár a legbelülire, akár a szövegen kívülre — föloldhatja a befogadás zárlatait. Legújabb kötetében csak látszólag tesz engedményeket az olvasónak: a renyhe, léha olvasó továbbra is értetlenül áll a Böndör-versek előtt, nem képes újraalkotni” azokat. Meg aztán a szerzői előzetes is megtévesztheti: úgy vélheti, a naplóforma ezúttal csak a gátlástalanabb magamutogatás ürü-

gyeül szolgál, a költő nem tudta leküzdeni vallomáskényszerét. (Mi sem áll távolabb Böndörtől, mint a konfessziós költészet! (A lírai én versekben kirajzolódó önportréjáról hiányzik a nárciszoid mosoly. De ott a fintor: „Fintoraink különböznek csupán” (*Grimasz minden megnyiségben*). Nem a kényeskedő fintora ez, hanem az ironikusé. Az ironia, amely a vonzás és taszítás, kiválás és elvegyülés szinte egyidejűleg ható (ellentétes) tendenciáit föltételezi, ebben a kötetben is tónusadóvá válik. Működésére épp a főntebb aposztrófált vers — amely a különbözőség, a különbözni akarás igényét és kényszerét hangsúlyozza —, és ennek ikerdarabja, a *Lábjegyzet* — amely az előbbi állításnak épp az ellenkezőjét vallja: „Nehogy valaki azt képzelje / hogy a fordított erők hatását / — amelyek nyilvánvalóan erősebbek — / nem veszem számításba” vet fényt. Az ironikus magatartás nemcsak a világon való fölülelmedést, a távolságtartást vagy a szembenállást, hanem — ha nem is ugyanolyan mértékben — az ironikusan minősített létközeghez való odaláncoltságot is involválja — állít és tagad. Ez a valóságsszemlélet kizárja a szubjektívizáltságot, az introverziót. A lírai én nem csupán a világra, de közvetlenül önmagára is, önnön lét-helyzetére is rákérdez: „Milyen ember vagyok én / hogy a mindennapok dramaturgiáját / gyakran semmibe veszem?” (*Szokvány*). Csak az kérdezhet így, aki saját költői szerepét nem tartja magától értetődőnek. A *köznapi* és a *köznapi észjárást* meghazudtoló — *költői* ütköztetésével, szembesítésével magyarázhatjuk — a kötetegsztt tartva szem előtt — egyrészt a köznyelvi kifejezések, fordulatok gyakoriságát, másrészt — a versszervezés vonatkozásában — a hagyományos versképző elemek használatának szándékos mellőzését, valamint a montázstechnika, a „vágás”, a megszakítás és az ellentétezés alkalmazását. Az előbbieket főleg a narratív, „prózára szerelt” versekben jutnak kifejezésre. A költeményeknek ehhez a vonulatához a multidéző (*Egyéni csúcsom közelében, Tanuló, Gyermeekvers, Férfikorom, gyermekkorom, Don Quijote-gyermeekkoromból...*) és jobb kifejezés híján nevezzük így — naplójegyzetszerű darabok (*Gomoly, Terülj asztalkám, Elő kell fizetnem az újságra...*) tartoznak. Böndör nem a vágyódás, a nosztalgia készítésére fordul a múlthoz; multvonzalmának mások az indítékai: az emlékezés homlokterében a körülményeknek való kiszolgáltatótságot, a kudarc traumatikus élménye áll. Három verse is a futóverseny motívumára épül (*Egyéni csúcsom közelében, A hazai pálya előnye, Altalános irányelvek*). A célszalag előtt megtorpanó távfutó („a mezei futóversenyek csillagocskája”) szimbolikus figurája a lírai hőssé előléptetett, önmaga mivoltára állandóan rákérdező Költő alakpárja, aki hasztalan kelne versenyre a valósággal: „Hiába mászol fel a fára / aligha álcázhatod magad gyümölcsnek” (*Mindent összekever a költői szabadság*); „Alakíthatnám kifli alakúra a versem / akkor se ehetnéd meg reggelire” (*Kifli*). Mert nem a válaszádon, hanem a kérdezésen, nem

a megnevezésen, hanem a megnevezés lehetetlenségén van a hangsúly: „Ugyanazt is / másképpen kényszerül mondani naponta az / aki igényli hogy mondanivalóját / viszonylag pontosan megértsék” (*Szép szó*); „s a félreérthetetlen pillanatnak / ugyanazt a nevet adnád / mint nevezném én / ha megnevezni nem lenne lehetetlen” (*Nevén nevezni a gyereket*).

A *krupié* kiosztja önmagát nem az „átlagélet” apoteózisának a könyve. Az átlagélet költészetidegen közege, a beszűkült élettér, a napihírré vált valóság, az ügyesen leplezett élethazugságok itt nem a lefokozás eszközeiként funkcionálnak, erre nincs is szükség, hisz egyszerű *jelenvalóságukkal* önmagukat érvénytelenítik, már-már diagnosztikus megbízhatósággal utalva egy világállapot zavaraira. A *hír, amelyben megtörténtem* című vers a sajtókorszak emberének groteszk helyzetét példázza, aki számára a valóság megfoghatatlanná vált, az eső például olyan, mint a palackból szabadult szellemlény kisujja: mire föleszmél, már nem marad más belőle, csak pára.

És csak pára lenne a vers is? Szappanbuborék? Böndör ezúttal is következetes önmagához: költői ténykedésének eredményéhez éppoly szkepszissel viszonyul, mint a napihírré vált valósághoz: „viszont halva született / minden olyan írásmű / melynek szerzője azt képzei hogy az újságcikknek / egy napig kell élnie / a vers minden egyes szavának pedig / az idők végtelenjéig” (*Replika*). Vagy: „toldoztam-foltoztam az ég alján a pókhálót” (*Menekülés a valóságtól*).

A *krupié*... alapkérdése tehát a költői szerep problematikussága. A kétely azonban rendkívül termékenynek bizonyul, mert a tagadás, a költői szerep fölszámolása — paradox módon — egyszersmind öngazolás is: a vers saját létével tüntet.

P. NAGY István

KIOLTOTT CSILLOGÁS

Utasi Mária: *Vízmosta jel*. (Hátrahagyott versek) Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1987

A *Vízmosta jel* című posztumusz kötet a költőnő hátrahagyott verseinek válogatása. Ez a kötet s az előző kettő (*Hajnali ravatal*, 1970; *Ég ezüstben*, 1979) egy behatárolt, lezárult életműbe nyújt betekintést, s felmutatja azt az ívet, amelyet e költészet alig több mint másfél évtized alatt fel tudott rajzolni. Ugyanakkor azt is tanúsítja, hogy Utasi Mária sajátos költői hangjára, világára már első kötetében rátalált, a továbbiakban pedig ezt finomította, kristályosította.

Bár első verseskötetében azt vallja, hogy „Senki sem hívja szavam, előbgyan”, s „Megerednek az én dalaim”, versei mégis arról győznek meg bennünket, hogy költőjükre nem a megszólalás könnyedsége, hanem